

СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ СТЕЦЕНКО,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
відділ організації освітньо-наукової підготовки;

 <https://orcid.org/0009-0008-2926-5455>,
e-mail: sr_st@ukr.net

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНИЛА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ СТАТТЕЮ 206-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ефективне розслідування будь-якого кримінального правопорушення не можливе без формування криміналістичної характеристики, до складу якої входить інформація про особу злочинця.

Досліджено наукові напрацювання з питань, пов'язаних із криміналістичною характеристикою особи злочинця, та формування криміналістичної характеристики особи злочинця, яка вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Визначено, що інформація, яка характеризує особу злочинця, може бути отримана під час огляду місця події або в результаті проведення досудового розслідування. На місці події інформація про особу злочинця може міститися в матеріальних та ідеальних слідах. Під час досудового розслідування інформацію отримують у результаті проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів.

За результатами комплексного аналізу сформовано дві основні групи ознак, що характеризують особу злочинця, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 206-2 Кримінального кодексу України. Перша група – це загальні ознаки, що вказують на соціальні, демографічні, біологічні характеристики; друга – спеціальні, які характеризують особу злочинця з позиції вчиненого кримінального правопорушення та описують її зв'язки з потерпілим, посаду, яку вона обіймає, стан осудності в момент вчинення незаконних дій, роль та місце в злочинній групі тощо.

У результаті проведеного дослідження визначено наявну в науці класифікацію рейдерів, а саме: білі, сірі, чорні рейдери та грінмейли. Залежно від ставлення до злочинної події осіб класифіковано як організаторів, обізнаних і необізнаних про злочинні дії.

Охарактеризовано типовий портрет особи злочинця на основі аналізу теоретичних напрацювань та емпіричного матеріалу, а саме кримінальних проваджень за ст. 206-2 Кримінального кодексу України та судових рішень за ними.

Зауважено, що метою досліджених кримінальних правопорушень є протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації шляхом учинення правочинів з корисливих, господарських, споживацьких мотивів, а також задля усунення конкурентів.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістична характеристика, особа злочинця, протиправне заволодіння, майно, рейдерство.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Особа злочинця є невід'ємною складовою будь-якої криміналістичної характеристики, а отже, криміналістична характеристика протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації не є винятком. Кримінальні правопорушення за ст. 206-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) є актуальними в мирний час, а особливо нагальними під час дії воєнного стану на території країни. На рівень кількості вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень впливає стан економіки, інвестицій, рівень безробіття та корупційності, прогалини в законодавстві, дистанційний контроль керівників за господарською

діяльністю підприємств, установ, організацій та інші чинники.

Питання, пов'язані з розслідуванням правоохоронними органами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206-2 КК України, є дискусійними, а більшість з них досі не вирішена. Це пояснюється складністю злочинної події та залученими до незаконних дій особами. Події, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, можуть бути врегульовані цивільним та господарським законодавством. Отже, не завжди злочинні дії трактуються відповідно до приписів кримінального законодавства України. Так, виникає потреба у формуванні

криміналістичної методики розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, у якій обов'язково зазначається типова інформація, що характеризує особу злочинця, яка є складовою криміналістичної характеристики кримінального правопорушення.

Наше дослідження присвячене вивченню особи злочинця, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 206-2 КК України, з точки зору криміналістичної науки, аналізу інформації, що характеризує таку особу, формування типового портрета злочинця. Такі відомості стануть у пригоді слідчому під час вибору тактики розслідування, формулювання завдань та алгоритмів, встановлення психологічного контакту з підозрюваним, а також здійснення профілактичної діяльності.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є аналіз криміналістичної характеристики особи злочинця, що вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, передбачене ст. 206-2 КК України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати теоретичні напрацювання з питань визначення поняття «особа злочинця»;
- дослідити кримінально-правовий аналіз суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України;
- визначити інформацію, яка характеризує особу злочинця і є необхідною для формування її криміналістичної характеристики, з'ясувати причинно-послідовний зв'язок даних, що характеризують особу злочинця, з її діями;
- проаналізувати наявний емпіричний матеріал за ст. 206-2 КК України;
- систематизувати інформацію, що характеризує особу злочинця;
- розробити типологію особи злочинця, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 206-2 КК України, та проаналізувати її основні ознаки.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час проведення дослідження як методологічна основа статті були використані такі методи:

- аналізу, синтезу, порівняння, критичного аналізу – задля дослідження наявних теоретичних напрацювань із питань криміналістичної характеристики особи злочинця, їх узагальнення та формулювання висновків щодо особливостей такої характеристики з позиції досліджуваних кримінальних правопорушень;

- формальної логіки – для детального вирішення поставлених завдань та з метою пізнання особи злочинця в загальному криміналістичному аспекті;

- системно-структурний – з метою формування групи ознак, притаманних особі злочинця, яка здійснила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

- опису – для визначення поняття та виокремлення типології особи злочинця, яка вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

- статистичний – з метою узагальнення емпіричного матеріалу щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206-2 КК України, а саме результатів вивчення статистичних даних про кримінальні правопорушення, результатів їх судового розгляду.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Дослідження осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, є об'єктом уваги багатьох наук, серед яких криміналістика, кримінологія, кримінальне право, юридична психологія, соціологія, біологія тощо. Це пояснюється тим, що криміналістична характеристика повинна мати як теоретичне, так і практичне значення. А для досягнення зазначеної мети необхідно розглядати й урахувати причини, умови та механізм незаконних дій особи злочинця. Однак з боку науковців питанню дослідження особи, що здійснила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, належної уваги в межах сучасної криміналістичної науки приділено не було. Це свідчить про необхідність удосконалення криміналістичної методики розслідування з позиції висвітлення відомостей про особу злочинця, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 206-2 КК України.

На думку С. Денисова (2020, с. 152), особа злочинця в наукових працях вивчається як у загальній площині, так і за окремими розділами. Як приклад науковець наводить особу неповнолітнього та молоді, жіночу злочинність, економічну тощо. Такий підхід учений пояснює як логікою розвитку самої кримінологічної науки, так і суто практичними завданнями. Отже, з метою підготовки якісних рекомендацій із методики розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також вжиття заходів щодо попереджувальної та профілактичної діяльності виникає потреба в дослідженні саме особи, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 206-2 КК України.

Із цього приводу слід звернути увагу на вислів В. Кікінчука та Т. Білик (2021, с. 153)

про те, що «без особи злочинця не буде злочину». Так, на думку науковців, антисоціальна поведінка особи злочинця суттєво відрізняється від поведінки законослухняних громадян.

Зважаючи на кримінальне законодавство, а саме характеристики складу протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, встановлено, що суб'єкт окреслених кримінальних правопорушень є загальний, тобто це особа, яка досягла 16-річного віку. У разі коли кримінальне правопорушення вчинене службовою особою з використанням службового становища (ч. 3 ст. 206-2 КК України), то суб'єкт кримінального правопорушення – спеціальний.

Визначення поняття «службова особа» передбачено частинами 3, 4 ст. 18 КК України, а саме службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно або тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом та посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, зокрема присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів¹. У кримі-

нальному законодавстві існують й інші визначення поняття «службова особа», які пов'язані з кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності (наприклад, примітки до статей 364, 368 КК України), але у своєму дослідженні ми будемо використовувати загальне визначення, передбачене ст. 18 КК України.

Розглядаючи структуру компонентів криміналістичної характеристики особи злочинця, можна побачити, що в науковій літературі немає єдності думок із цього питання. Так, кримінологи визначають структуру особи злочинця, що включає інформацію про соціально-демографічні ознаки, особистісно-рольові властивості, морально-психологічні якості, риси правової та моральної свідомості, психічні відхилення, кримінально-правові ознаки, загальнозначущі позитивні людські якості (Денисов, 2020, с. 155–156).

На думку В. Шепітька (2005, с. 258), характеристика особи злочинця повинна включати відомості демографічного характеру, моральні якості та психологічні особливості.

А. Зелінський (2000, с. 57) зауважує, що характеристика особи злочинця – це сукупність соціально-демографічних, психологічних та моральних характеристик, які тією чи іншою мірою типово притаманні людям, винним у здійсненні злочинної діяльності.

С. Денисов (2020, с. 157) особу злочинця визначає як сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей, ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіду. Такі характеристики особи мають своє відображення під час реалізації злочинного умислу та враховуються під час призначення покарання.

Інші науковці зазначають, що участь особи у злочинах та правопорушеннях тісно пов'язана з її соціальним і економічним станом, а також здоров'ям (Rima et al., 2023). Отже, виходячи з вищезазначеного, для характеристики особи злочинця необхідно враховувати її економічне та соціальне становище, а також стан здоров'я.

На підтвердження вищезазначеного слід наголосити на аналогічних думках науковців про те, що особи-правопорушники перебувають у зоні ризику у зв'язку з бідністю (Berk, Lenihan, Rossi, 1980), через низький рівень освіти (Blomberg, Bales, Waid, 2009), внаслідок проживання в охоплених злочинністю районах (Chung, Steinberg, 2006; Mears et al., 2008). Водночас слід зауважити, що існують наукові дослідження у США, які заперечують той факт, що бідність породжує злочинність. Д. Барлоу та М. Хікман Барлоу (2010) у своїй праці довели,

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.04.2024).

що «злочинність білих комірців» існує, але про неї менше згадується в медіа, тобто така злочинність має більш латентний характер і про злочинців, які мають певний статус чи достаток, оприлюднюється менше інформації.

Крім того, слід звернути увагу на думку науковців про те, що основні фактори, які визначають злочинну спрямованість особи, формуються в найближчій для неї соціальній групі і найчастіше це сім'я. Неблагополуччя сім'ї, на думку дослідників, визначається не соціально-психологічними особливостями членів сім'ї та не її матеріальним становищем, а тим, як сім'я виховує своїх дітей (Abdulgaziev et al., 2018, p. 148). Так, інформація про склад сім'ї, відносини її членів із рідними, наявність чи відсутність судимості в рідних (якщо так, то за якими статтями) відіграє роль під час формування криміналістичної характеристики особи злочинця.

Ю. Кушнір та М. Гуцуляк (2021, p. 35, 37) у своєму дослідженні про особу злочинця виокремлюють дві групи ознак, що її характеризують. До першої групи характеристик належать традиційні соціально-демографічні ознаки, зокрема стать, національність, громадянство, сімейний стан, статус, рівень освіти, рід занять. Друга група ознак – це кримінально-правові ознаки, як-от: судимість, місце вчинення злочину, кваліфікуючі ознаки, ставлення до вини, вид і міра призначеного покарання тощо. Такий розподіл рис, які характеризують особу злочинця, на нашу думку, доволі системний та логічний, що сприяє подальшій можливості його використання як основи під час розподілу характерної інформації у криміналістичній характеристиці особи злочинця за вчинення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

О. Лужецька (2013, с. 200) особу злочинця вивчає як об'єкт дослідження у криміналістиці, що є «елементом криміналістичної характеристики, який являє собою типову модель особистості людини, що вчинила злочин, з притаманними їй біологічними, психологічними і соціальними властивостями, ознаками, що беруть участь у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості його відбивних можливостей та процесу слідоутворення і разом з тим відчують на собі й відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ними».

Ознаки, що характеризують особу злочинця, на думку С. Денисова (2020, с. 157), перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Соціально-демографічні ознаки особи, як вважає науковець, значною мірою визначають її

соціальні ролі й разом з ними є вирішальним фактором у формуванні моральних та психологічних характеристик особи. Багато ознак можуть мати альтернативний характер, тобто їх можна віднести водночас до кількох груп (наприклад, освіта визначається як соціально-демографічна ознака, проте вона може вказувати на соціальну роль особи в суспільстві). Отже, на нашу думку, здійснювати розподіл характерної інформації необхідно за більш зальними та головними критеріями з метою недопущення дублювання ознак і зрозумілості систематизації.

Д. Птушкін (2018, с. 204) слушно наголошує, що криміналістичний аспект вивчення особи злочинця передбачає встановлення таких даних про неї, які мають безпосереднє значення для вибору напряму розслідування, прийняття рішення щодо необхідності проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, а також обрання тактики їх проведення, враховуючи специфіку розслідуваного кримінального правопорушення.

Також важливим є уточнення В. Корнієнка (2015, с. 99) про те, що під криміналістичним дослідженням особи варто розуміти пошук криміналістично значущої інформації про невстановленого злочинця та оцінювання даних про осіб, щодо яких розпочате кримінальне провадження. Так, на його думку, враховуючи криміналістичний аспект, слідчого та науковців-криміналістів повинна цікавити лише інформація, що дозволить визначити напрями та способи пошуку винної особи, обрати найоптимальніші методи розслідування кримінального правопорушення, спрогнозувати поведінку особи в тій чи іншій ситуації, встановити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію злочинного збагачення та обставини вчинення нею кримінального правопорушення, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє досліджувані кримінальні правопорушення. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів дозволяють слідчому чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, зв'язати коло підозрюваних, з'ясувати ціль та мотив учинення кримінального правопорушення, побудувати версії, спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний буде встановлений, визначити лінію поведінки щодо нього.

Всі виокремлені науковцями групи ознак особи злочинця: соціальні, демографічні, біологічні, моральні, психологічні та інші, мають беззаперечно важливе значення під час розслідування, їх ми у своєму дослідженні вважатимемо загальними. Водночас слід зауважити,

що, на нашу думку, є її ознаки, які мають правовий характер і відображають опис злочинця (його мотив, мету, наявність обставин, що обтяжують чи пом'якшують) з позицій саме досліджуваного кримінального правопорушення. Таку групу ознак ми називатимемо спеціальними. Водночас слід наголосити, що зібрана інформація про особу злочинця під час досудового розслідування необхідна не лише для слідчого з метою координації розслідування, а й для суду, яку він ураховує під час призначення покарання. Так, відповідно до абз. 3 п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № 7, досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо¹. Так, у результаті аналізу судових проваджень за ст. 206-2 КК України з Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 1 січня 2019 року по 1 березня 2024 року встановлено, що типовими відомостями про особу злочинця, що вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, є: громадянство, вік, інформація про судимість, сімейний стан (одружений, розлучений), наявність на утриманні дітей, вид зайнятості (працює, не працює, включаючи пенсіонерів), характеристика за місцем проживання, роботи², а також відомос-

ті про перебування на обліку в лікаря-психіатра та лікаря-нарколога³.

Отже, враховуючи практичні потреби і теоретичні напрацювання до структури криміналістичної характеристики особи, що вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, слід включати дві групи ознак, які містять:

- 1) загальні дані: біологічні, соціальні, демографічні, моральні, психологічні, економічні;
- 2) спеціальні дані: зв'язок із потерпілим, службове становище, інформація про судимість, дані про наявність умінь та навичок, що допомогли здійснити злочинний намір, тощо.

Щодо джерел отримання інформації про особу злочинця, то слід зазначити, що така інформація може бути отримана двома шляхами. Перший – інформація збирається та аналізується на місці події, вона може містити ідеальні та матеріальні сліди. Другий – передбачає збір та дослідження інформації про особу злочинця в процесі досудового розслідування за ст. 206-2 КК України з метою отримання вичерпної інформації про таку особу. Джерелами отримання даних у другому випадку є: відповіді на запити слідчого (наприклад, характеристика з місця роботи, навчання, інформація з медичних установ про перебування на обліку в нарколога, фтизіатра, психіатра тощо); висновки експертиз (наприклад, психологічної про стан особи в момент вчинення злочинних дій); відомості, отримані під час проведення допиту підозрюваного, потерпілого чи свідків; результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, візуальне спостереження за особою, аудіо-, відеоконтроль за особою).

Під час аналізу теоретичного матеріалу, об'єктом дослідження якого є рейдерство, встановлено, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є його різновидом, а отже, особа, що вчинила дії з протиправного заволодіння майном підприємства,

¹ Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 01.04.2024).

² Вирок Глобинського районного суду Полтавської області від 27.08.2021 : справа № 527/1096/19, провадження № 1-кп/527/10/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99207533> (дата звернення: 01.04.2024); Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 02.12.2020 : справа № 638/13630/20, провадження № 1-кп/638/1444/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93326620> (дата звернення: 01.04.2024); Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.11.2021 : справа № 522/1087/21, провадження № 1-кп/522/310/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101171766> (дата звернення: 01.04.2024); Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 22.12.2021 : справа № 761/41742/21, провадження № 1-кп/761/3115/2021 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102270519> (дата звернення: 01.04.2024).

³ Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 05.12.2022 : справа № 200/7271/17, провадження № 1-кп/204/316/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107689839> (дата звернення: 01.04.2024).

установи, організації, є рейдером. Так, аналізуючи теоретичні напрацювання, з'ясовано, що рейдер – це особа, що вчинила захоплення власності юридичної особи проти її волі. У науковій літературі рейдери класифіковані за видами, зокрема:

- білі рейдери – це особи юридичні чи фізичні, які використовують прогалини в корпоративному законодавстві, прагнуть встановити свій контроль над певним підприємством та пропозиція яких, на відміну від небажаної пропозиції, є прийнятною для цього підприємства (Фальшовник, 2014, с. 142);

- сірі рейдери – найпоширеніший вид рейдерів, які використовують багатоетапні механізми та маніпуляції, керуючись лазівками в законодавстві;

- чорні рейдери – це особи юридичні чи фізичні, які встановлюють свій контроль на підприємстві проти волі його власників;

- грінмейл – це особа-акціонер, яка володіє мізерною часткою акцій, проте її діяльність спрямована на отримання надприбутку за допомогою спекуляцій, зловживання правами акціонера, здійснення корпоративного шантажу тощо.

Розглядаючи типовий портрет особи злочинця (рейдера), винної у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України, можемо побачити успішну в соціумі людину, з вищою освітою, позитивними характеристиками, сімейну, з достатнім матеріальним становищем, з низкою позитивних характеристик, до яких належать професіоналізм у досягненні мети, готовність швидко приймати рішення та ін. Так, аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, порушених за фактом протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, та результати судових рішень за ними, встановлено, що:

- за ознакою статі досліджувані особи розподілились: 92 % – чоловіки, 2 % – жінки;

- за ознакою громадянства: 100 % – громадяни України;

- залежно від наявності судимості: 88 % – не мали судимості;

- за місцем проживання: проживали в місті – 65 %, у селі – 27 %, інше (селище міського типу, внутрішньо переміщена особа) – 8 %;

- за родом занять: офіційно працювали – 43 %, офіційно не працювали – 57 %;

- за освітнім рівнем: мали середню освіту – 50 %, середню спеціальну – 20 %, вищу – 30 %;

- за сімейним станом та наявністю на утриманні неповнолітніх дітей – 72 %.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що жінки менш схильні до вчи-

нення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206-2 КК України; громадян іноземних держав, що вчинили досліджувані кримінальні правопорушення, не виявлено (на нашу думку, це пов'язано із складною політичною та економічною ситуацією в країні).

Слід звернути увагу на те, що доволі часто до вчинення вказаних кримінальних правопорушень залучаються посадові особи спеціальних органів, що здійснюють функції щодо розпорядження підприємством чи землею на підвідомчій території, з видачі правовстановлюючих документів на землю, підприємство, до яких, зокрема, належать посадові особи: органів Державного геологічного кадастру та його територіальних органів, органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, Державного підприємства «Центр державного земельного кадастру», Державного підприємства «Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою», територіальних підрозділів регіональних відділень Фонду державного майна України, сільськогосподарських підприємств. Указані суб'єкти є службовими особами, а тому їх дії потребують додаткової кваліфікації відповідно до статей 364, 366, 368 КК України.

Під час аналізу кримінальних проваджень, порушених за ст. 206-2 КК України, та судових рішень за ними з'ясовано, що характерним є вчинення злочинних дій, спрямованих на протиправне заволодіння майном у складі групи осіб. Отже, виникає потреба в дослідженні таких осіб злочинців та розподілу їхніх ролей.

С. Кушнір (2023, с. 745) виокремлює таких осіб, причетних до здійснення протиправного захоплення:

- замовники, які розподілені за сферою їхньої діяльності (представники бізнесу чи влади); за характером використання незаконних і неринкових інструментів захоплення власності; за ступенем зацікавленості в рейдерстві (особи з разовим інтересом, особи з постійним інтересом);

- виконавці, які диференційовані залежно від своїх ролей: організатори, координатори, юристи, економічні агенти, інформаційні агенти, агенти впливу, силові агенти.

Цей перелік, на нашу думку, має важливе значення під час дослідження особи злочинця. Проте в процесі аналізу кримінальних правопорушень нами додатково було виокремлено таких осіб, причетних до здійснення протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, що мали умисел саме у здійсненні зазначеного кримінального правопорушення:

– організатори. Це особи, яким належить ідея заволодіння майном, вони розподіляли ролі, давали завдання іншим учасникам злочинної групи й зрештою отримали найбільшу користь.

Як приклад можна розглянути кримінальне провадження, внесене 5 серпня 2019 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12019110000000579, у якому зазначається, що «Особа_1, усвідомлюючи неспроможність одноособово реалізувати свій злочинний намір, з метою не бути викритим правоохоронними органами <...> запросив до розмови ОСОБА_7, Особу № 4 <...>, Особу № 5<...>, Особу № 2 <...> та повідомив останнім про наміри заволодіти майном ПАТ “Південтеплоенергомонтаж” та заснованого ним ТОВ “ЮТЕМ-Інжиніринг”.

З метою забезпечення існування та функціонування організованої злочинної групи Особою № 1 був розроблений план злочинних дій з чітким розподілом функцій кожного з учасників угруповання, який Особа № 1 довів до відома членів групи, на що останні добровільно дали свою згоду, що виразилось у свідомому виконанні всіх вказівок Особи № 1»¹;

– обізнані особи. Це особи, які знали про злочинні наміри та використання піддроблених документів. Ними можуть бути державні реєстратори, які вносять до Єдиного реєстру юридичних осіб нові дані чи зміни щодо складу керівників (засновників) суб'єкта господарювання, нотаріуси. Тут ключовим моментом є те, що вони розуміють використання піддроблених документів;

– необізнані особи. Це особи, які не знають про злочинні наміри та здійснюють реалізацію свої повноважень, чи інші особи, зацікавлені в здійсненні правочинів, котрі не виявили ознак піддроблених документів і вважають їх дійсними (нотаріуси, судді, сторони договору купівлі-продажу).

Як приклад можна навести кримінальне провадження, в якому нотаріус Київського міського нотаріального округу посвідчила довіреність від імені особи, що використала підроблений паспорт громадянина України на ім'я особи, яка на цей час перебувала в м. Кропивницький та довіреність не видавала², або

¹ Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 06.10.2020 : справа № 367/3749/20, провадження № 1-кп/367/826/2020 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/92012431> (дата звернення: 01.04.2024).

² Вирок Городищенського районного суду Черкаської області від 29.05.2019 : справа

вирок Голосіївського районного суду, відповідно до якого приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, котрий не був обізнаний про злочинні наміри, посвідчив осіб і справжність підписів у протоколах засідання загальних зборів та зареєстрував відомості до реєстру нотаріальних дій³.

Мають місце також випадки, коли внесення потрібних рейдером змін до Єдиного державного реєстру судових рішень здійснюється на підставі судових рішень, які, як відомо, є обов'язковими до виконання. При цьому довести факт винесення суддею завідомо неправосудного рішення вкрай складно. Якщо суддя не допустив грубих процесуальних порушень (розглянув справу з порушенням правил підсудності чи без повідомлення сторін тощо), то зазвичай притягнути його до відповідальності буде практично неможливо. Винесене ним судове рішення буде формально виглядати як законне, навіть якщо в його основу було покладено підроблені документи. Довести вину юристів, які подали до суду підроблені документи, також дуже складно, адже необхідно буде доводити, що вони знали про те, що документи підроблені (Березняк, 2020, с. 131).

Отже, відомості про особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики охоплюють усі дані, які можуть визначати ефективні шляхи розшуку й викриття злочинця та пов'язані з цим завдання розслідування. Що ж стосується криміналістичної характеристики особи злочинця, яка вчинила протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання, то привертає увагу багатоплановість, різноманітність цього елемента криміналістичної характеристики, під час розробки якого потрібно враховувати різні чинники як загальні, так і спеціальні.

Щодо мотиву та мети слід зауважити, що вони не є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України, отже, цю інформацію ми пропонуємо дослідити в межах криміналістичної характеристики особи злочинця, бо неможливо характеризувати особу, що вчинила

№ 691/540/19, провадження № 1-кп/691/250/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/82048005> (дата звернення: 01.04.2024).

³ Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 08.04.2020 : справа № 752/6105/20, провадження № 1-кп/752/1482/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88949587> (дата звернення: 01.04.2024).

кримінальне правопорушення (у нашому випадку протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації), без урахування цілей, кінцевого результату реалізації злочинних дій. Тож, враховуючи кримінально-правову характеристику кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України, можна дійти висновку, що винний ставить перед собою чітке завдання – заволодіти майном суб'єкта господарювання, тобто дії вчиняються з прямим умислом. Саме для досягнення такої мети він учиняє всі подальші дії: підшукує співучасників, обирає спосіб, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення (замовляє підроблені печатки), продумує послідовність своїх дій, ознайомлюється з документами тощо. Типовим мотивом є корисливий з метою незаконного збагачення, також до можливих мотивів протиправного заволодіння майном суб'єкта господарювання слід віднести: усунення конкурентів (намагання створити монопольний бізнес) з метою збагачення, помсти, доведення до банкрутства тощо; споживацький мотив з метою отримання можливості користуватися ресурсами захопленого підприємства, установи, організації (під ресурсами ми розуміємо грошові активи, нерухоме та рухоме майно, послуги, земельні, водні, лісові, повітряні ресурси тощо); господарський мотив з метою власного ведення господарської діяльності, а

також протиправного впливу на господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Отже, мотив може бути різний, але кінцева мета дій особи злочинця – це збагачення, отримання матеріальних благ шляхом протиправного заволодіння майном суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ. Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати важливість криміналістичної характеристики особи злочинця в методиці розслідування протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. У результаті проведеного дослідження здійснено систематизацію наявної інформації, а саме згруповано криміналістичні ознаки особи злочинця на дві групи: загальні та спеціальні; класифіковано рейдерів за характером їхніх дій на білих, сірих, чорних та грінмейлів; розподілено причетних осіб до злочинної події на організаторів, обізнаних та необізнаних осіб. Сформовано типовий портрет особи злочинця, що вчинила протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: зазвичай нею є особа чоловічої статі, громадянин України, має сім'ю, освіту, позитивно характеризується, розуміється на документообігові суб'єкта господарювання. Зауважено на можливих мотивах скоєння кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206-2 КК України, до яких належить корисливий, помсти, усунення конкурентів, споживацький, господарський.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Березняк В. С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із захопленням землі та об'єктів корпоративної власності. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.15>.
2. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.
3. Зелінский А. Ф. Криминология : учеб. пособ. Харьков : Рубикон, 2000. 240 с.
4. Кікінчук В. В., Білик Т. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства заручника або викраденої людини. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 152–158. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.17>.
5. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.
6. Кушнір С. С. Аналіз елементів криміналістичної характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 742–748. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/181>.
7. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. № 4 (63). С. 196–201.
8. Птушкін Д. А. Криміналістична характеристика особи, яка вчиняє шахрайства щодо об'єктів нерухомого майна громадян. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 203–208. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-203-208>.
9. Фальшовник Д. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності. *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*. 2014. No. 3. Pp. 142–145.
10. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков : Одиссей, 2005. 368 с.
11. Abdulgaziev R., Zhukova T., Sukhorukova A., Mamichev V., Arshinov A., Alsultanov M. Family welfare as a basis of fighting crime. *Amazonia Investiga*. 2018. Vol. 7, Iss. 17. Pp. 143–149.

12. Barlow D. E., Hickman Barlow M. Corporate Crime News as Ideology News Magazine Coverage of the Enron Case. *Journal of Criminal Justice Research*. 2010. Vol. 1, No. 1. Pp. 1–36.
13. Berk R. A., Lenihan K. J., Rossi P. H. Crime and poverty: Some experimental evidence from ex-offenders. *American Sociological Review*. 1980. Vol. 45, Iss. 5. Pp. 766–786.
14. Blomberg T. G., Bales W. D., Waid C. A. Educational achievement among incarcerated youth: Post-release schooling, employment, and crime desistance // *The development of persistent criminality* / ed. by J. Savage. New York : Oxford University Press, 2009. Pp. 250–268.
15. Chung H. L., Steinberg L. Relations between neighborhood factors, parenting behaviors, peer deviance, and delinquency among serious juvenile offenders. *Developmental Psychology*. 2006. Vol. 42. Pp. 319–331. DOI: <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.2.319>.
16. Kushnir Yu., Hutsuliak M. The person of the criminal that committed a criminal offence in the field of inviolability of State Border of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10, Iss. 43. Pp. 32–40. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.3>.
17. Mears D. P., Wang X., Hay C., Bales W. D. Social ecology and recidivism: Implications for prisoner reentry. *Criminology*. 2008. Vol. 46, Iss. 2. Pp. 301–340. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2008.00111.x>.
18. Rima D., Atakhanova S., Mukhamadieva G., Adlet Y., Beaver K. M. Involvement in Crime and Delinquency and the Development of Technological and Computer Skills: A Longitudinal Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2023. Vol. 67, Iss. 2–3. Pp. 164–183. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306624X211049195>.

Надійшла до редакції: 03.04.2024

Прийнята до опублікування: 20.06.2024

REFERENCES

1. Abdulgaziev, R., Zhukova, T., Sukhorukova, A., Mamichev, V., Arshinov, A., & Alsultanov, M. (2018). Family welfare as a basis of fighting crime. *Amazonia Investiga*, 7(17), 143–149.
2. Barlow, D. E., & Hickman Barlow, M. (2010). Corporate Crime News as Ideology News Magazine Coverage of the Enron Case. *Journal of Criminal Justice Research*, 1(1), 1–36.
3. Bereznyak, V. (2020). Concerning criminal offenses committed in the field of land relations and corporate property. *Juridical Science*, 9(111), 128–134. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.15>.
4. Berk, R. A., Lenihan, K. J., & Rossi, P. H. (1980). Crime and poverty: Some experimental evidence from ex-offenders. *American Sociological Review*, 45, 766–786.
5. Blomberg, T. G., Bales, W. D., & Waid, C. A. (2009). Educational achievement among incarcerated youth: Post-release schooling, employment, and crime desistance. In Savage J. (Ed.), *The development of persistent criminality* (pp. 250–267). Oxford University Press.
6. Chung, H. L., & Steinberg, L. (2006). Relations between neighborhood factors, parenting behaviors, peer deviance, and delinquency among serious juvenile offenders. *Developmental Psychology*, 42, 319–331. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.2.319>.
7. Denisov, S. F. (2020). Criminal's personality in the criminological theory of Ukraine. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 1(22), 152–159.
8. Falshovnyk, D. (2014). Raiding as a kind of counteraction to legitimate economic activity. *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*, 3, 142–145.
9. Kikinchuk, V. V., & Bilyk, T. V. (2021). The identity of the offender as an element of forensic characteristics of premeditated murder of a hostage or a kidnapped person. *Law and Safety*, 3(82), 152–158. <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.17>.
10. Korniienko, V. V. (2015). Forensic characteristics of the offender 's identity and criminal groups operating in the banking sector. *Law and Safety*, 2(57), 98–102.
11. Kushnir, S. S. (2023). Analysis of elements of criminal characteristics of illegal possession of property of enterprises, institutions, organizations. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 11, 742–748. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/181>.
12. Kushnir, Yu., & Hutsuliak, M. (2021). The person of the criminal that committed a criminal offence in the field of inviolability of State Border of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 10(43), 32–40. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.43.07.3>.
13. Luzhetska, O. R. (2013). The identity of the criminal as an element of the forensic characteristics of extortion associated with the use of violence against the victim. *Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (Economics, Law)*, 4(63), 196–201.
14. Mears, D. P., Wang, X., Hay, C., & Bales, W. D. (2008). Social ecology and recidivism: Implications for prisoner reentry. *Criminology*, 46(2), 301–340. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2008.00111.x>.

15. Ptushkin, D. A. (2018). Criminalistic characteristics of the person who involves the chair of objects of the citizen's real. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 203–208. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-1-203-208>.

16. Rima, D., Atakhanova, S., Mukhamadieva, G., Adlet, Y., & Beaver, K. M. (2023). Involvement in Crime and Delinquency and the Development of Technological and Computer Skills: A Longitudinal Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2–3), 164–183. <https://doi.org/10.1177/0306624X211049195>.

17. Shepitko, V. Yu. (2005). *Forensics* (2nd ed.). Odissey.

18. Zelinskii, A. F. (2000). *Criminology*. Rubicon.

Received the editorial office: 3 April 2024

Accepted for publication: 20 June 2024

SERHII VOLODYMYROVYCH STETSENKO,

Kharkov National University of Internal Affairs,

Department of Organization of Educational and Scientific Training;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2926-5455>

e-mail: sr_st@ukr.net

FORENSIC CHARACTERISTICS OF THE OFFENDER WHO COMMITTED A CRIMINAL OFFENCE UNDER ARTICLE 206-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

An effective investigation of any criminal offence is not possible without forming a forensic profile, which includes information about the criminal's identity.

The article examines the scientific developments on the issues related to the forensic characteristics of the offender who committed the unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organisation.

It is determined that information that characterises the identity of the offender may be obtained during the inspection of the scene or as a result of a pre-trial investigation. At the scene of an incident, information about the identity of the offender may be contained in material and ideal traces. During the pre-trial investigation, information is obtained as a result of investigative (detective) actions, covert investigative (detective) actions and other procedural measures. Based on the results of the comprehensive analysis, two main groups of features characterising the identity of the offender who committed the criminal offence under Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine were formed. The first group includes general features that indicate social, demographic, and biological characteristics; the second group includes special features that characterise the personality of the offender from the perspective of the criminal offence committed and describe his or her relationship with the victim, the position held, the state of sanity at the time of the illegal act, the role and place in the criminal group, etc.

Based on the study, the classification of raiders available in science is identified, namely: the white, grey, black raiders and greenmailers. Depending on the attitude to the criminal event, the persons are classified as organisers, aware and unaware of the criminal acts.

The typical portrait of a criminal is characterised based on the analysis of theoretical developments and empirical material, namely, criminal proceedings under Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine and court decisions thereunder.

It has been noted that the purpose of the criminal offences under study is the unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organisation through transactions for mercenary, economic, consumer motives, as well as for the purpose of eliminating competitors.

Key words: *criminal proceedings, pre-trial investigation, forensic characteristics, identity of the offender, unlawful seizure, property, raiding.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Стеценко С. В. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 96–105. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.9>.

Citation (APA): Stetsenko, S. V. (2024). Forensic characteristics of the offender who committed a criminal offence under Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. *Law and Safety*, 2(93), 96–105. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.9>.